
Ocene in poročila

Andrej Rahten, Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu: slovenska parlamentarna politika v habsburški monarhiji 1897-1914. Slovensko panevropsko gibanje - Založba Panevropa, Celje 2001, 156 strani.

Slovenska ljudska stranka (s predhodniki) je brez dvoma politična sila, ki ji moremo pripisati vodilno vlogo v slovenskem političnem življenju za časa habsburške monarhije in kasneje prve Jugoslavije. Pojav take stranke postavlja pred slovensko politično zgodovino jasno potrebo po temeljiti obdelavi njenega delovanja, programov ter ključnih političnih osebnosti v njenem vrhu. Leta 1928 je s pionirskim podvigom nastopil Fran Erjavec. Spisal je relativno podrobno in predvsem vse slovensko ozemlje obsegajočo Zgodovino katoliškega gibanja na Slovenskem. V predgovoru je poudaril: "Ker pa je ta stran naše politične in kulturne zgodovine še skoro povsem neobdelana, mi ni kazalo drugega, kot da skušam očrtati vse slovensko katoliško gibanje sploh."¹ Prvemu pregledu, ki se zaključil s prevratom leta 1918, je sledila vrsta študij o gibanju, stranki in njenih prvakah.²

Pisec Andrej Rahten je tako po lastnih besedah pripravil sintezo do sedaj zapišanega o delovanju stranke v parlamentu stare Avstrije, ob tem pa je pripoved še obogatil z izsledki lastnih raziskav. Pisanje se posledično opira na relevantno literaturo, časopisno gradivo, stenografske protokole zasedanj najrazličnejših teles in arhivske vire. Med slednjimi prevladujejo zlasti zapuščine posameznikov, ki v glavnem prinašajo ostanke zanimive korespondence med političnimi akterji obravnavane dobe.

Avtor postavi delo v čas bližajočega se konca habsburškega imperija. Pri tem poudari, da narodni voditelji v monarhiji niso radostno čakali na razpad "ječe narodov", temveč "...so se zavedali, da je ta starodavna multinacionalna zgradba potrebna temeljite prenove, če želi upravičiti svoj obstoj v dobi vzpona nacionalizmov." V snovanje načrtov za preporod države so se vključile tudi sile s slovenskega političnega prizorišča, od znamenite "ločitve duhov" v začetku devetdesetih let devetnajstega stoletja koncentrirane okrog dveh političnih taborov - katoliškega in liberalnega. Znotraj prvega, ki ga je predstavljala predhodnica Slovenske ljudske stranke (SLS) Katoliška narodna stranka (KNS),³ se je že kmalu

---

¹ Fran Erjavec: Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem. Ljubljana 1928, str. 3.

² V letošnjem letu je izšel tudi pregled Andreja Rahtena o delovanju stranke v beograjski skupščini v času Kraljevine SHS (do 1929). Najnovejše delo, ki obravnava stranko v času 2. svetovne vojne in njen konec, je napisal Janez A. Arnež. Janez A. Arnež: Slovenska ljudska stranka (Slovenian people's party) 1941-1945. Studia slovenica, Ljubljana-Washington 2002.

³ Katoliško politično organizacijo so začeli imenovati Katoliška narodna stranka "še" v drugi polovici oktobra 1895, pred kranjskimi deželnozborskimi volitvami 12. in 25. novembra 1895, in ne leta 1892, kot se je zapisalo avtorju v predgovoru h knjigi.

etabliral odvetnik dr. Ivan Šušteršič⁴ (Šusteršič), kasnejši "nekronani vojvoda kranjski" in nesporni vodja vseh južnoslovanskih parlamentarcev na Dunaju.

Velik vpliv znotraj stranke so si s svojim zavzemanjem za široke ljudske množice kmetov in delavcev zagotovili krščanski socialci. Pod taktirko Janeza Evangelista Kreka so uspeli v svoje organizacije vključiti enako število delavcev kot leta 1896 "ciljno" ustanovljena delavska stranka Jugoslovanska socialno demokratična stranka (JSDS). S tako trdno in gotovo politično oporo na Kranjskem, kjer je bila socialdemokracija potisnjena v ozadje, liberalni tabor pa je branil svoje okope v mestih in trgih, so poslanci SLS na Dunaju lahko nastopali samozavestno in predvsem zavoljo politične genialnosti načelnika Šušteršiča tudi odločujoče pri koncipiranju državne politike na najvišji ravni.

Kljub povedanemu pa je SLS dejansko ves obravnavani čas bila boj z domačimi liberalci ter "kranjski prepir" zanesla celo v dvorano državnega zbora. Po decembrskih volitvah leta 1900 je namreč Šušteršič vztrajno zavračal oblikovanje takšnega kluba južnoslovanskih poslancev, ki bi vključeval tudi tri kranjske in enega goriškega liberalca. Ker se slednjim ostali južnoslovanski parlamentarci (predvsem iz Hrvaške in Dalmacije) niso hoteli odreči (nenazadnje se je liberalni prvak Tavčar v mladosti opredeljeval za "planinskega Hrvata"), sta sprva na Dunaju delovala dva južnoslovanska kluba - Šušteršičev Slovanski centrum in Hrvaško-slovenski klub, kamor so se zatekli štirje slovenski liberalci.

Ključno zmago v kranjskem klerikalno-liberalnem boju pa je požela SLS z uveljavitvijo volilne reforme leta 1906. Stranka si je s svojim zavzemanjem za splošno in enako volilno pravico izborila kar 10 državnoborskih mandatov, medtem ko je liberalcem preostal en sam. Ivan Cankar je tedaj ugotovil: "Črna sedanost, morda za 10 let. Kdo je kriv, da smo Slovenci najčrnejši madež na avstrijskem zemljevidu? Liberalna stranka s svojo lenobo in breznačelnostjo." Vendar pa avtor na tem mestu poudarja, da se je delež slovenskega prebivalstva v Cislitvaniji, ki je znašal 4,7%, po reformi skorajda povsem ujemal z deležem slovenskih mandatov v državnem zboru, ki je dosegal 4,6%.

Volitve leta 1907 so tako prinesle novo sestavo parlamenta, ki se je kmalu po izvolitvi srečala z zahtevnim notranjim in zunanjepolitičnim vprašanjem. Pripravljala se je aneksija leta 1878 okupirane Bosne in Hercegovine in donavsko monarhijo so prevevale najrazličnejše ideje o bodočem statusu province. Prvaki SLS so zagovarjali idejo trializma, t. j. nastanek tretje, južnoslovanske državnopravne enote, ki bi poleg Bosne in Hercegovine vključevala tudi slovenske in hrvaške dežele. Kljub številnim konceptom o preobrazbi države in drugačnem položaju Slovanov v njej se tudi po realizirani aneksiji ni zgodil noben resnejši premik. Vodstvo stranke, leta 1909 preimenovane v Vseslovensko ljudsko stranko (VLS), je začelo iskati zaveznike za svoje vizije zunaj parlamentarno-vladnega parketa. Izjemno obetajoč se je zdel t.i. belvederski krog prestolonaslednika nadvojvode Franca Ferdinanda, ki je razpravljal o bodoči podobi monarhije. Prestolonaslednik se je ogreval za "centralizirani federalizem", znotraj katerega se je bilo mogoče

⁴ A. Rahten zapisuje ime kranjskega politika samo s prvim in tretjim "š" - Šusteršič. Uporabo take oblike je argumentiral v svojem članku Zadnji slovenski avstrijakant. Prispevek k politični biografiji dr. Ivana Šusteršiča, Zgodovinski časopis, 1999, str. 195, kjer navaja, da se v večini virov o kranjskem politiku pojavlja oblika brez druge strešice. Tako se je - z izjemo brošure Moj odgovor, podpisoval tudi sam.

pogo-

varjati tudi o trialističnem konceptu. Pri tem avtor opozarja na dejstvo, da je leta 1909 Heinrich knez Hanau začel izdajati celo zemljevide z začrtanimi mejami trialistične monarhije. Slovenija bi v okviru tretje enote združevala Koroško in Štajersko južno od Drave, Kranjsko, Goriško-Gradiščansko, Trst in severno Istro (do Buj). Fotografiji dveh trialističnih kart sta tudi objavljeni v knjigi.

A preden je Franc Ferdinand mogel udejaniti svoje načrte, se je zgodil znameniti sarajevski dogodek. Politiki VLS so v nadvojvodo in v svojo domovino Avstrijo verjeli do zadnjega. Še maja 1914 je Šušteršič zagotavljal: "Habsburška monarhija je močna, močnejša, kot se zdi..." Po štirih letih ni od opevane moči ostalo niti sledu.

Ob koncu avtor jasno pokaže, da je bila habsburška monarhija tudi slovenska država in da je torej bila slovenska politika na Dunaju njen integralni del. Parlamentarci iz vrst SLS tako seveda niso zahtevali razumevanja zase v tujem parlamentu na Dunaju, temveč v svojem domačem predstavniškem telesu. Njen dolgoletni prvak Ivan Šušteršič je po mnenju mnogih svojo vlogo v državnem zboru opravljal mojstrsko. Kot predstavnik maloštevilne slovenske parlamentarne delegacije je izjemno spretno in taktično plesal po parlamentarnih dvoranah. S povezovanjem (pretežno južnoslovanskih) sil je precej okreplil svoj vpliv in posledično vpliv stranke. Nenazadnje je dosegel, da sta se oktobra 1912 združili njegova VLS in hrvaška Vsepravaška organizacija v Hrvatsko-slovensko stranko prava. Morda še bolj kot njuna skupna programska resolucija je pomembno dejstvo, da sta stranki s tem dejanjem prebili mejo med avstrijskim in ogrskim delom monarhije. Pisec dela se povsem strinja z oceno, da je Šušteršič imel lastnosti državnika. Podobno je mogoče trditi tudi za Šušteršičevega naslednika Antona Korošca, katerega zvezda pa je vzšla šele med prvo svetovno vojno ter neposredno po njej.

Rahtenova knjiga je tako izredno povedno delo, ki na (zgolj) 150 straneh nazorno ilustrira politiko KNS/SLS/VLS v dunajskem parlamentu. Spremno besedo h knjigi je prispeval slovenski parlamentarec najnovejše dobe France Bučar. V delu moremo prav tako najti precej fotografij osebnosti in dokumentov, ki še dodatno pričarajo duh dobe. Podoba najmočnejše slovenske politične sile v habsburški monarhiji je s tem delom gotovo popolnejša in nedvomno bolj zaokrožena.

Jure Gašparič

Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921. 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919; 2. del: od 28. feb. 1919 do 5. nov. 1919 (št. 67-133); 3. del: od 22. mar. 1920 do 9. jul. 1921 (št. 134-204). Za objavo pripravil Peter Ribnikar. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998 - 416 strani; 1999 - 428 strani; 2002 - 482 strani.
